

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Syntagma Iuris || Vniversi, Atqve Legvm || Pene Omnivm
Gentivm, Et || Rervm Pvblicarvm Præcipvarvm,||**

Grégoire, Pierre

Francofurti ad Mœnum, M.D.XCIX.

VD16 VD16 G 2999

16 de Duello & Monomachia, seu singulari certamine.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-97739](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-97739)

De Duello & Monomachia, seu Singulâri certamine Cap. 16.

- 1 Duellum prohibitum.
 - 2 Duellum, & duellatores quid olim, & nunc.
 - 3 Monomachia & duelli species.
 - 4 Certamina singularia mistaria & nu. 5.
 - 6 Monomachia olim quaedam ob necessitatem quandam permissa & facta.
 - 7 Duellum ubi permissum fuit. Pro quibus criminibus permissum. Quis permittere possit. Quae forma duelli indicendi & pugnandi. Pignus certaminis ut mittatur, quomodo a iudice statuatur. Certaminis ludex quis esse debeat. Cataadromus duelli quante amplitudinis. Modus & forma vincendi ad duellum & pugnandi. Protestationes pugnantium, & iuramentum. De pugna. Post certamen quid statendum. Effectus. Et per quos duellum fiat. num. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. & 22.
 - 23 Duelli permissi finis probatio occulorum. Et ibi rationes eius.
 - 24 Torneamentorum permissiones, & derogationes.
 - 25 Hæsiindia an prohibita.
- 1 Neri species purgationis vulgaris, duellum seu singulare certamen, aut monomachia ponitur, in c. 2. de purgati. vulg. quæ etiam ibi prohibita est, & in c. monomachiam, 2. q. 5. ¶ Duellum tamen antiqui idem quod bellum dixerunt. Unde & per duellum hostes, & Bellona duellona dicta, ut auctor in 6. de ling. Latin. Varro, Plautus, in *Capiti. Belli domig. duellatores optimi.* pro bellatores, Cicero, 2. de legib. *Nam es atque ferrum duelli instrumenta.* Linius, lib. 6. *Belli Macedoni. Quod populus Romanus eo tempore duellum iussisset cum rege Antiocho.* Caius, per duellum etiam hostes dictos antiquitus fuisse cum Cicerone tradit, *l. quos nos hostes, de verbor. sign. P. Cic. 1. offic.* Quo nomine nunc patris hostes dicitur proditores, legis maiestatis rei. Duellum, inquit Sex. Pomp. Festus, *bellum videlicet, quod duobus partibus de victoria contentibus dimicatur: inde & per duellum quis pertinaciter retinet bellum.* Singulare certamen duorum hominum dicitur pugillum, & solius cum solo pugna: Grecis *πονομαχία.* Duellum in purgatione vulgari, erat certamen duorum ad purgationem illati criminis initum, quo victor purgatus, victus pro conuicto habebatur. Duplex illa pugna erat, æque stris & pedestris, talisque formæ & modi, quo contentum erat inter pugnaturos, vel ab illis qui monomachia præterant.
- ¶ Erat tamen monomachia species alia, quæ non purgationis causa, sed vel virum probandarum & periclitandarum imponere aliquos fiebat, vel ut spectaculum præberent populo, ex quibus qui virtutis causa id facerent, non erant infames: ut pugiles in sacris certaminibus, & alii similes. Qui autem vel operas elocabant, ut cum bellis singulari certamine congregarentur, vel gladiatorio munere publicam spectaculum sanguine proprio ederent, infames fiebant, *l. 1. §. item Senatus consulto, cum duob. §§. seq. de postul. P. latibetatis, q. de vis qui not. inf. P. l. quæ a. d. one, 7. §. si quis in colluctatione, ad leg. Aquil. P. Vt & tandem gladiatorum cruenta spectacula sublata fuerunt, tanquam in domestica quiete & in otio civili horrenda, l. vni. de gladiis, lib. 11. C. vide qua dixi de hoc lib. 39. Synag. huius c. 5. nu. 25. ¶ Fuerunt tamen & alie monomachia ad ostentationem virtutis & audaciæ introducæ, quibus congregati soliti erant depugnantes, vulgo torneamenta dicta, quorum torneamentorum detestabiles nundinas, ad quas milites ex conducto soliti erant concurrere, improbat & prohibet ius Pontificiæ, unde mortes hominum, & pericula animarum sepe provenirent, *c. 1. de torneam. lib. 5. apud Greg.* Cum tamen halta decerare, leges Romanorum concederent, *l. soleni. §. Senatus, de alea lusu & aleatorib. P.* Atque mortentibus in torneamentis denegatur ecclesiastica sepultura, *ca. 2. de torneam. ¶ Solent fieri maxime ille exercitationes pugnarum, ab ot. ois militibus in acie, vel in honorem heroum defunctorum. Quæ modo colligere licet ex Didys Cretensis libro 4. de bello Troiano, apud quem referuntur certaminibus propofitis ab Achille propter victum & occisum Hectorem, vicisse quadringis equis Eumelum: bigis, Diomedem & Menelam: in sagittando, Merionem & Vlysem: cursu longo, Aiaceum Olei & Polipetrem: duplici campo, Machaonem: singulari, Eurypium: malta, Tlepomenum: disco, Antiochum: cælibus, Aiaceum Telamonium: cursu in armis, Diomedem. Pro-**

ponit & diuersa certamina Phæacû, Homerus, quæ edi iussit Alcinoûs in aduentum Vlyssis peregrini, publice, præeunte præcone. ¶ Fuerunt tamen monomachia veluti ex quadam necessitate antiquorum, ad sopiendas bellorum clades imminentes, & ad controuersias sopiendas. Sic singulari certamine Curiatorum & Horatorum direptum bellum inter Romanos & Albanos, victis Curiatoris, qui nomine Albanorum causam defendebant, ab Horatio qui pro Romanis vicir. Lege prius posita, ut victis istis aut vincens commilitonibus, victores vel victi habere oportelli, quorum causam defenderent, *Linius, in v. Valer. Max. lib. 6. c. 3. ¶ Duello quoque Golia & Davidis, illo pro Philistæis, hoc pro Iudæis decertate, bellum maximum solutum est victo Golia per Davidem, in singulari cum suis conditionibus pacto certamine, 1. Reg. c. 17. ca. monomachiam, 2. q. 1.* Quando etiam Vandalis ex patris regionibus egressi, cum rege Gundarico Gallis vastatis postea ad Hispanias transiissent, & pariter Sæuis, id est, Alemanni Galliam apprehendissent, & fuisset inter hos populos orta quæstio, & collegissent vires belli vtrinque: ne multitudine clade interiret, conuenerunt, ut discrimen duobus pueris bellantibus committeretur. Et ita puero vtrinque in duellum emisso, pars Vandalorum victa succubuit, interfectoque illorum puero, Traianus successit regi in locum Gundarici, cessit Hispania cum iuis, *Grego. Turon. lib. 2. histor. Franc. c. 2.*

¶ Videtur tamen hæc monomachia pertinere ad purgationem vulgarem, per quam iuris vel iniuriæ iudicium effectui committitur. Quare & duellum huiusmodi in probantur quoque iura. Et clericum qui sponte duellum obtrulerit, vel oblatum susceperit, deponi iubent: siue victor sit, siue victus fuerit, *ca. 1. de clerici. pugn. in Duell. & irregularis fit, ac homicida: si per se siue per campionem, ut dicunt, seu pugilem, pro eo datum, occiderit contententem & monomachum, c. 2. eod. Maxime habitus reprehensibilis, quod vel Deum remediis non humanis tentare voluerit, c. monomachiam, & ca. Menam, 2. q. 5. ca. si nulla viget necessitas, 23. q. 8. Et queritur, 2. q. 2. Sed & permittit Deus plerumque in istis duellis, innocentes ab eo quo accusantur crimine, succumbere & necari, propter alia eorum peccata, ut ait c. 1. de purg. vulg. & ita Rhotarius rex, *Quia incerti sumus, inquit, de iudicio Dei, & multos audiuimus per pugnam sine iusta causa sua causam perdere: sed propter consuetudinem gentis nostræ Longobardorum, legem impiam vetare non possumus, lib. 1. leg. Longob. tit. de monomachia.**

¶ Quibus tamen rationibus etiam mores gentium plures inter Christianos castigantur. Præualuit tamen malitia hominum, ut necessarii aliquando fuerit permittere, legibus Germanorum, Hispanorum, Longobardorum, Gallorum, ut videbis in lib. Belisarii Neritiorum ducis, de singulari certamine. Et in legibus proxime nominatarum nationum, in constitutione Philippi regis Gallorum, anni 1306. quam explicat Guido Pap. decif. 617. 618. 619. 620. & seq. vlt. q. 24. Et in tractatu Ioann. de Lignano, de duello. Quam obrem cum improbi mores vix omnino extirpandi potuerint, necessarium leges illis aliquas, ne laborarent in pelus, pro freno adicere. Primumque definita sunt negotia, pro quibus ad certamen singulare prouocare liceret tantum. Atque ex consuetudine Longobardorum, de criminibus obiectis licebat se purgare per pugilem, quem campionem dicunt, *lib. 1. leg. Longobard. tit. de malefic. l. fina.* Sic mulieri accusata de occisione marito per venenam, licebat se purgare vel per iuramentum, vel per pugnam seu eundem campionem, *l. fin. de cons. mort. lib. 1. leg. Longob. vide glo. ad §. si quis in ver. duellum, de pace venen. in feud. qui argam, id est, cuculum vocasset, de eo accusatus poterat vel componere, vel per duellum cogeatur probare, l. 1. de consuetud. lib. 1. leg. Longob. Si quis dixisset per vim venditionem prædii facere coactam, l. si quis dixerit, tit. qual. quis se defend. de eod. Bellissarius ait in summa, ex legibus Longobardorum permissum esse bellum ex iusta causa, si rei eius, quæ in dubium venit, veritas alio modo probari nequit, si in simulatus criminis læsæ maiestatis quis fuerit, & alio modo probare non possit, accusatori armis cum accusato decernendum est an verum sit crimen: si obicitur, quod patrem quis interemit, vel alium durantibus inducis: si alienam uxorem in viri mortem criminatus sit, vel adulteram dixerit, vel adulterium alieubi obicitur vel crimen furti, vel male possedit se per triginta annos vel incendium, vel si quis necet pecuniam depositam, vel soluto debito nihil debere. In legibus Alemanorum, & cum his duellum committitur & pro controuersia terræ, tit. 8. & pro dote, ad lata repetenda, tit. 7. In Gallia Philippus rex, in prouinciis in quibus consuetudo esset duelli per-*

mitendi, noluit permitti, nisi quatuor concurrentibus, *constit. an. 1306*. Primo, si ille queat crimen esse commissum, *l. 1. §. illud, ad Senat. Syllanus glo. in c. 1. in princ. de pace ten. in v. lib. feud.* a quo tamen criminosa mittitur, non liqueret. Secundo, ut masculinum quod obicitur de illi causa, ex eorum genere sit, quod mortis poenam habeat. *quod ex facto proposito constituitur*, ideo excipitur factum, etiam si pro eo poena mortis inferatur. Tertio, quod crimen illud proditorie & etiam commissum fuerit, & alio modo sufficienter probari non possit quam per duellum, *quia in notoriis & probatis non admittitur purgatio, sed sit condemnatio, c. 2. ca. cum dilectis, de purg. cano.* Quarto, quod is qui duello prouocatur, & de ipso delicto accusatur, per indicia & verisimiles presumptiones habeatur suspectus, vt in tortura & in purgationibus paulo ante diximus: alioquin enim si manifestum sit crimen, vt puta quod quis aliquem voluntarie & sponte necessario occiderit, tunc nec per duellum, nec alio modo accusabitur, quin capitale subeat poenam, §. si quis hominem intra pacem, de pace tenen. in v. sibus feud. Ex quibus constat, duellum non temere pro omnibus, nec contra omnes sine causa cognitione, nec ab omnibus concessum fuisse.

¶ Duellum ¶ deo non nisi ab eo qui habet vitæ necisque potestatem, permitti potest: neque privati, qui sibi indicant propriam auctoritatem, immunes sunt a crimine læsæ maiestatis, & hominibus poena, si illud commiserint in monomachia propria auctoritate delata & suscepta. Princeps solus permittit hodie in Gallia. Olim permittebatur, causa cognita. Senatus Parisiensis, *Masue. in stylo parlamenti, a. de adiornam. §. item fallit vbi aliquis aliquem, & c. curia gubernatoris cum ipso rectore Delphinatus in Delphinatu: Magister militum Gallie seu Comes stabulus. Guido Pap. q. 622.* Et Philippus rex, in huius anno 1307, Senatcho Tholosano ne de bello aliquam litem susciperet, & vt loquitur constitutio, *ne aliquem processum faceret.* Belissarius lib. de singul. certamine cap. 5. pugnandi facultatem duelli dare tantum ait, principem liberum nemini subditum, nec sine eius permissu posse fieri. Refert dicitur exempla, quare Quintius Crispinus miles, cum eum Badus Campanus iniuria læcelleret, vt si videret congrederetur, tandem cunctatus, donec Imperator e confuleret. Et Titus Manilius, cum a Gallo prouocaretur, Dictatorem ita est allocutus, iniussu eius Imperator, extra ordinem non pugnauit, non si certam victoriam agnouerim: si tu permittis, ero prouocatus. *Qui sine publica aliqua administratione masculinum suum, sacrilegum, & perituum, vel quem libet criminofum interfecerit aut trucidauerit, aut membro debeatauerit, velut homicida indicabitur: tanto acrius, quanto non sibi a Deo concessum potestatem abusus usurpare non tenuit. Idem c. quicumque, 2. §. 8. c. 2. & c. significantibus, de homic. Vt neque vitio permittitur sit de eo qui nos inuadit & occidere nititur vindictæ: nisi accessisset consensus principis, qui permittit cum ea conditione, si euadere alter non possumus mortis periculum. l. 1. ubi, v. stram igitur permittimus ultionem, quam lic. vnic. sine iud. se vindic. C. si sentiam §. pen. & l. itaque, ad leg. Aquil. P. l. 2. C. ad l. Cor. de sic. l. in vim, de iust. & iure. Et idcirco iudiciorum vigor, iudicij publici tutelam in medio constituta, ne quisquam sibi permittere valeat ultionem, etiam si aliquando sit aliquis sceleribus implicitus, in nulla. 13. C. de iuda. Prohibitum etiam generaliter, quod quis sibi ius dicat, l. ne quis in sua cau. ind. C. l. 1. quo lega. P. l. penultima, qua i. fraud. cred. P. cum similibus, qui iurisdictioni, de iurisd. omni. ind. P. ne sibi debitum a matra manu repetat, in l. neg. in os, de act. l. 1. C. Nec vitæ homicidij poenam, qui etiam salutis communis inimicum & hostem, sceleribus iniquitatum, necauerit. Cum quod feruenti legum eum subtraxerit, tum quod proprium fortassis inimicum sibi huiusmodi vindictæ nomine, consilio atrociori confecerit, l. fin. C. de malef. & mathe. Bellum iustum tantum est solum, quod indicitur & permittitur a Principe, qui habet gladii potestatem, c. quid culpatur, 2. §. 1. c. in sum, 2. §. 1. q. 2. c. igitur, c. omni & c. seq. 13. §. 8. Et armorum usus, sine Principe capitalis est, l. 1. ut armis, v. s. c. lib. 11. C. tit. de armis in Auth. l. 1. ad leg. Jul. de vi pub. P. Neque ius est rectoribus prouinciarum, vel ducibus exercituum, concedere inter suos milites duellum: quamuis enim gladii ius acceperint a principe, tamen illud limitatum fuit, vt in hostes hoc iure vterentur. Sicuti & miles, ius necandi sed hostem, non regnicolum habet. Et ideo si tanta temeritate & superbia duces vel exercitus praefecti impellantur, vt monomachiam permiserint, rei sunt maiestatis: quia cum in hac causa privati sint iussu principis bellum gerere dicantur, & delectum militum habere, & pro potestate quam non habent principes agunt, quæ capta ad leg. Iuliam maiestat. pertinent, l. 3. ad*

leg. Jul. maiest. P. §. Forma ¶ quæ præscripta est duello habito le. 10
gimus, hec, vt primum pignus desit, certaminis iucundi symbolum, mittitur interdum per faciem paludatum, qui Heraldus dicitur, interdum & ad prouocatum literæ indicentes monomachiam, quas vocat *lettres de desit ou combat.* Interdum pro pignore chirotheca sanguinolenta saepe vtraique Belissarius l. b. præd. c. 2. Et citatur in ius coram principe, vel coram eo qui potestatem habet permittendi duellum, ad duello determinandam diem, horam, & locum. Estque ea vocatio vadimonium, cuius die dicta sistere debet vocatus reus & actor. Et cogitur vocatus vellet nollet, respondere: data tamen dilatione prætextu absentie amicorum, vt Aufretius scripsit se vidisse iudicari per Senatum Parisiensem, *Anstier. in stylo parlamenti, titu. de adiornamen. in cau. appell. §. item fallit vbi aliquis, aliquem inuentum Parisius.* Hic tamen sciendum est, dictum fuisse per curiam supremam Parisiorum, anno 1386. pignora, quæ in placito vocantur vadia, plura prouocari non posse, ne ab alio quam ab eo qui prouocat ad duellum: alioquin si id fieret impune posse aliquem detrectare duellum, *scribit Isa. Gallus, in quæstio. decis. per arresta parlamenti. q. 72.* Alioque praictocatum, ne liceret a curia, pendente controuersia duelli abire, sine permissione eiusdem curiæ, *Jean. Gallus, præd. loco q. 171.* In curia agitatur, num iusta sit pugnae causa, num dubia vel certa, *Belissar. lib. de singul. cert. c. 12.* num debeat permitti, num accipere pignus prouocatus recte recusauerit, num crimen illatum alio modo probari possit, quam duello. Nam hoc est causa finalis duelli probatio. Si que coram rege vel curia olim dicebant monomachiam, indicentes talem reum commississe tale crimen, in tali loco, tali hora, proditorie vel clam: & tamen hec etiam probatio plene non posse, nec alter quam proprio corpore pugnsio: vel per se vel per pugilem, quem vocabatur aduocatum, vel campione. Sed & discutitur in hoc iudicio, num iniuria quam sibi irrogatam dicit prouocans, verbalis sit, an facti: nam pro verbalibus verbis repulsa, non fit pugna, vt si pro verbis, tu es fur, alius dicat, tu mentiris, *idem d. lib. c. 14.*

¶ Si vocatus ad causam hanc diluendi non aderit die illi dicta, tanquam in contumacem & confessum de crimine quo interpellatur, fertur iententia. Et eundem Belissar. cap. 2. poterit prouocans imaginem reuentis & detrectantis, per loca publica ad eius ignominiam constituere, vt venire cogatur: etiam adhuc contemlerit, infamiae nota dignus sit. Apud Moleucinos seu Rurhenos, purgatio criminum post accusationem delatam ex consuetudine, duellum etiam est, si velit accusatus postquam in ius vocatus est per *Nedelinsio*, id est, per apparatus, & causa fuerit audita, testelque producti contra eum, *Sigis. Liber Baro, in comment. rer. Moscovita.* ¶ Postquam tamen reus prouocatus venerit, potest in iudicio coram Principe vel curia, vel alio idoneo, de sua innocentia verba facere, & modesto saluo honore iudicis, negare, & altere facti se fuisse ad aduersario insimulatum, & eum mentum esse: & tunc potest vel recitare pignus iustis rationibus, vel docere quod recte non sit prouocatus, vel quod plures tamen indicentur, vel quod crimen duello non sufficiatur, vel nulla sunt indicia aduersus, vel non constat delictum commissum, vel similia quedam. Ant si velit pignus accipere, dicit saluo honore curiæ meritum aduersarium, idque se probaturum, cum auxilio Beatæ virginis Mariæ, & Beati Georgij militis, certamine singulari, vel proprio corpore, vel pugile quem exhibet suo periculo & iuribus obligatione proprii corporis: & ita se pignus capere, cum reservatione consilij, & cum arbitrorum electione. Et tunc vtrique auditis contententibus per se vel per aduocatos, iudex statuit se adhibito iudicio & consilio iudicaturum, num quæstio pugna decidenda sit, iuberque ea de causa veniat certa die litigantes.

¶ Subinde præstitata: fertur sententia, ex qua si pugna indicitur, 13
constituntur locus, dies, & hora, quibus interesse pugnaturi debet. Delegatur a principe iudex qui certamini præsit, qui relessi non possit a prouocante, iuris militaris peritissimus: & si agatur de crimine læsæ maiestatis eligendus qui præsit prouincia, & de criminibus cognoscere possit: si militibus singulari certamine sit decertandum, dux exercitus cui dominij iure non sit subditus prouocatus, *Belissar. dicto lib. c. 4. §. 3.* Prouocatus iudicem, dummodo non suspectum aduersario, locum & arma solum eligere, solum commune & tempus vtrique. ¶ Locus, ¶ seu arena aut castrum, conclusus palis & limitibus, & vt vocantur *barriers en lisse.* Monomachia locus habere debet, vt ait Claudius la Sale, in *lib. de Duel. in longitudinem, centum viginti passus in latitudinem,* c. & ogin-

15 *Regista, in catadromo sunt duo tentoria. Tentorium, quod a dextris principis vel certaminis presidentis est, deputatur prouocanti: quod a sinistris, prouocato. Et in quolibet tentorio, habet pugnaturs suum mantile, paucam & citharothum, quae egressuris ad pugnam offerantur: potest & quilibet secum edulia deferre, quae vultus dicit victori sufficiant.*

*Die & hora adueniente pugnae statz debent ad catadromum venire armati illis armis quibus pugnae conuentum est: a domo vltim non licebat etiam per aliam arma quam per se deferre, dispensauit tamen Philippus rex, vt alio praecunte possent per illum deferre. In illis tamen optimis & Christianissimis rex, vt egressurient domo armati, & singulis fere passibus se saluifero signo crucis praemunirent, & vexilla deferrent, vel praeferrere iuberent, quibus ditorum, aut crucifixi essent appictae imagines: non alla de causa, vt opinor, quam vt Christianos se esse cogitent, & ad mortem se pergere: vtq; se apparerent eidem, si opus esset. In catadromo, die certaminis, praeco paludatus seu facialis, armorum heraldus prodit in catadromum, & silentio imperat per triplicem vocem Gallis consuetam, *or oyez, or oyez, or oyez*, refert nominatim regis alta voce, diem illam esse statam certaminis tali, ad probandum corpore & pugna intentionem suam, postea recta via in catadromi duas portas veniens, & prouocantem & reum vocat iulius a Principe, vel a praefecto iudice. Dehinc vocat ingrediuntur catadromum, & se Principi sistant & offerunt.*

16 *Adest praefectus catadromi, quem vocant *Mareschal du camp*, & praeco interim nomine Regis alta voce leges dicit adstantibus qui certamen visuri adueniunt: praefato silentio praedicti morte, *or oyez*, ne quis nobilium vel aliorum arma ferat, non enses, non pugiones, exceptis custodiis catadromi. Secundo, ne quis inibi equum habeat: alioquin si nobiliter sit, equo priuetur: si feculis, aut vilis conditionis, aut truceatur. Tertio, ne quis ingrediar intra duos fines catadromi, quos vocant *les deux lisses*, exceptis qui iuribus ordinantur: imminente & indicta id attemptantibus poena mortis. Quarto, iubet omnes in terra confedere, non in campo, sub poena abscissionis manus vel pedis, vt facilius pugnantes videatur ab omnibus. Quinto, iubet ne quis eorum qui adire, iussit, loquatur, signum faciat, spuat, indicta poena confiscationis corporis & bonorum. Dum citat praeco ad ianuam vtrumque monomachum, dum adit quis si nobiliter sit, equum aduocatus, adest vocatus & sinit se coram Rege suo, vel superiore principe, vel coram superiore vel iudice competente, armatus vt nobiliter, paratus ingredi catadromum & pugnam contra talem vocatam, pro hoc vel illo negotio, tanquam aduersus proditorem & infidum, vel talis criminis reum, cuius rei gratia inuocat testem Dominum nostrum Iesum Christum, & beatam virginem eius genitricem Mariam, Diuum Georgium militem, & alios sanctos. Quibus dictis praefectus catadromi, vel magister campi ad regem vel iudicem it, relatoris quae dixit ingrediatur catadromum. Iubet autem rex aut iudex, eum armatum vti est, vel equitem vel peditem admitti: si vero ingressus cum fide consilio regi sinitur, & vel per seipsum, vel per aduocatum eadem regi dicit, quae praefectus catadromi, causamque sui aduentus.*

17 *Protestatur tamen qui admissus est ita, & prouocant ad certamen. Primo, vt possit pugnare eques aut pedes, prout factus ei videbitur: cum armis, quae defert, aut sine his, inuadendo aut defendendo. Secundo, quod pugnaturs sit cum armis permittis & non vetricis in regno, quibus si vtrius aduersarius illi adimantur, & nulla alia in eorum locum dantur. Tertio, protestatur, vt si aduersarius arma ferret vetricis artibus, aut per maleficium fabricata, aut breuia, aut incantationes demonum, quae postea manifesta fierent, non ideo legatur, vel minuatur eius bonum nomen, bonae fama, aut ius, sed aduersarius ob ea plectatur. Quarto, vt si contigerit Sole occidentale nondum vulneratum vel victum esse aduersarium, detur ei ex sequenti die tantumdem quantum lapsus ex praesenti esset, ad conficiendum integram diem secundum mores, consuetudinem & constitutiones. Quinto, vt si contingat stata hora, aduersarium non comparere, ne post hac audiat. Eorumque protestationum & petitionum petere potest ius sibi dicit. Eadem petit & protestatur, eademque forma admissus aduersarius, seu interpellatus qui pignus duelli suscepit. Postea autem recipiunt se in sua tentoria monomachi.*

18 *Et postursum praeco secundo vocat in singulas portas catadromi, quae duae sunt, conuersus, primum prouocantem, qui admissus, pedes armatus quibus vti vult armis, relicta lorica, comitatus suis consiliariis & catadromi custodibus, se genibus flexis coram*

Principe vel iudice sistit, quem vnus ex latere principis alloquitur & adiurat, propostia in imagine Domini nostri Iesu Christi, ut cifixi, ne immemor suae sit salutis, recordeturq; immineere aeternam damnationem, si calumniatur: Deum illum vt adiuret precatur, si iure sit pugnaturs: statim prehensit ambab, pugillis manib, submotis chirothecis, eas ei ad mouet ad imaginem, verbaq; concepta iuramenti quae ipse sequitur, praet: *Ego iuris iuro super memoria passionis domini nostri Iesu Christi, & in fide veri Christiani & sancti baptismatis quae a Deo consecutus sum, me habere vt que vere arbitror, bonam sanctam, in istamque querelam & ius, in pignoris datione facta tali, pro tali questione & crimine, contra talem qui falsam & impiam vult defendere causam, prout hodie fidem & probationem corporis mei oblatione, faciam, cum Dei auxilio & beatae virginis Mariae, & beati Georgii militis. Hocque praetito iuramento, repetet tentarium cum illis qui eum adduxerant. Eoque reducto custodes catadromi in aliud defensoris pergunt tentorium, & eodem modo forma, & iuramento de iusta defensione de iudicatura ducunt ad principem, & reducunt in tentorium. Subinde ambo pugiles a custodiis diuisis, vna ducuntur coram imagine crucifixi & Principe vel iudice, cuius consiliarius vnus, vel praefectus catadromi, seu magister arenae, pugilibus geniculatis apprehendit manus, & in vtrumque latus crucifixi ad mouet, & postea iubet iisdem sibi mutuo dexteras dare & iungere, eoque ita verbis affatur. Tu talis, qui prouocasti ad certamen, & tu talis qui suscepisti: videte, perpendite & contemplantini sacratissime passionis Domine memoriam, ex qua periculum animae corporis imminet ei qui iuramento praetito & praestando peieraverit, confiditate sententiam iramq; Dei in eum qui iniusta contendit, & quod Deus epulatur iustam causam fouentibus, obstitit autem impiam defendentibus: scitote melius fatius esse incidere in manus hominum, quam in manus Dei: adhuc superest poenitentiae locus, respicite antequam contendatis iniuste. Vnde tu talis, qui iurasti antea te iustam causam fouere sacramento id ipsum confirmate: tunc qui pignus suscepisti, visne iterum id ipsum iurare: Hinc dicitis, si nolite iurare, & dicit factique poeniteat, relinquatur arbitrio & misericordiae iudicis vel Principis ante pugnam, & reducantur in tentoria propria. Quod, si velint iurare, iurabant praecunte consiliario Principis, vel Magistro seu Mareschallo campi haec verba: *Ego talis prouocans iuro supra veram imaginem Domini nostri Iesu Christi, in fide baptismi, quod consecutus sum a Deo, in spe gaudiorum Paradisi, quibus abrenuntio & poenas damnationis aeternae deligo in animam, vitam & honorem meum, si sciens fallo, & si arbitror me iustam causam fouere expugnandi talem in ius proditorem, aduersarium quem in conspectu habeo, video, & manu teno. Haec rei gratia inuoco in vram inuocem, Deum, beatam virginem Mariam, beatum Georgium Smetistem. Quo vt fidelius exsequi possim, per iuramenta praestituro, me non deferra nec decreuisti ferre mecum, aut supra equum verba, lapides, herbas, incantamenta, inuocationes Demonum quae me possint iuuare, aut ei nocere: neque quicquam aliud praeter ius meum, equum meum, armam meam, & eius hoc osculo hanc veram crucem, & taceo. Eadem iurat & eodem modo, qui defendere decreuit. Subinde se in pedes erigunt, iubetque consiliarius vel Magister campi, eos sibi iterum mutuo dexteras dare, & prouocantem prouocato dicere. *Prouoco te talis quem ego dextera teno per sacramenta quae praestiti, causam ob quam ad singulare certamen te prouocavi, vera est: & ideo iuste te prouocavi, & hodierna die te expugnabo: tu contra, iniustam foues causam, iniusteque eam tuam defendere vis: testis ego de re appello, Deum, beatam virginem Mariam, & beatum Georgium bonum equitem seu militem. Prouocato autem iubet dicere, se praecunte: *Ego talis, quem dextera teno, per sacramenta iam praestita dico causam ob quam me prouocasti falsam esse & iniquam, & proinde me iustam ac rationabilem habere defendendi, te, expugnandi & repellendi hodie aduersum iniustam & falsam oblationem & criminationem ob quam me interpellasti, cum bene ipse non iure possim & impie mentiri: vt in testis, Deum, beatam virginem Mariam, & diuum Georgium bonum equitem inuoco. Hinc dicitis genua iterum flectunt, & descalata imagine crucifixi in tentoria redeunt. Has formulas vir in aulicis negotiis expertissimus Claudius de la Sale praescripsit. Belisarius capite sexto, aliud iuramentum per iudicem vel principem a pugnaturs exigendum docet: *Se non ob aliam causam pugnaturos, quam vt veritas illucescat, nec odio, nec alia quam sui honoris iuendi causa, & in defectum praestationum.*****

¶ His ¶ peractis in medium catadromi venit præco, & iterum nomine regio que in medio adstantium iubet suo loco confedere, quiete, seve temperare a signis, ne iussit, ne excreet, ne se moueat. Adstant pugiles ad pugnam parati, quibus omnibus in suis sedibus se continentibus, iubet iterum præco, vt certamen incant, verbis ter repetitis, *faciles vos denois, faciles vos denois, faciles vos denois*; quibus dictis ipse se subducit iuxta catadromi palos. Explicatur iuxta cuiusque pugnatu interitum mantile, ceosoforus & panis. Prodit in medium præpositus campi seu Marescallus, & interrogat pugiles, num parati sint ad certamen, illique se paratos respondentibus, ille progressus in medium arenae defert pignus certaminis, seu chirothecam, alta voce clamat, *faciles vos abire*, proicitque pignus in medium certaminis, concurrunt tunc pugiles vel equites vel pedites. Exeunt autem eorum consiliarii vallam seu palos catadromi, finem & exitum pugnae expectantes: nisi iudex certaminis aut Princeps permitat vnum aut duos vtrinque adesse catadromo, vt melius certamen obseruent, despiciant, audiant & postulent pro iure suae partis.

¶ Certamine ¶ inuito, quaeritur quis pignus lucretur, quod vocant, *outrrer le gage*, aut liberare a pugna. Et dicunt in duobus casibus id accidere: primus, si alter pugnantium fateatur culpam, & se dedit. Secundus, si alter eorum pellatur extra catadromi vallam, vel palos viuus aut mortuus. Nam in hac pugna edicitur, vt ait Bellissarius, cap. 10. ne extra vallam vel septum pugnetur: & extra pugnas pro victo habetur, nisi casu vel sine culpa sua, septa transierit, puta si fors a equus ferrox se subtrahat freno non obtemperans, quo casu iudicio omnium habito & suffragiis, sine culpa pugillis factum, in pugnam reducitur. Causa interim pugnae di mutanda non est, *Bellissarius præd. lib. de singu. certam. c. 11.* nec semel victus iterum prouocare potest. Victo vel prostrato, vel adhuc viuente vel mortuo aduersario, eius corpus relinquunt præfecto catadromi seu marescalli campi, vt Iudex vel Princeps de supplicio eius statuat, vel eius miseretur. Victo Principi vel iudici geniculatus se sistit, querens num debito functus sit officio: quo casu Princeps a certamine eum absoluit, & ille in propria tertia cum suis & amicis redit. At si victus adhuc viuus, vel mortuus est, prostratus a præconibus paludatus, seu heraldus erigitur, exarimatur, ligulis armaturae ruptis, arma per catadromum sparguntur, & rursus in terram prosternitur, donec iudex & Princeps quid de eo factum velit, statuerit. Obsidibus eius victori datis & retentis, donec satis fecerint eidem aduersario, & bona victi sic ad dicta fuerint Principis, & si reus vicerit, rursus in posterum ab illato crimine erit, tranfitque negotium in rem iudicatum, vt neque de eo inquiri postea possit, nec iam inquisita noceant. Si concurrentibus duellantibus cum equis vterque prosternatur eodem mutuoque impetu iudicatur pro defensore: quia actor non probauit, *idem Bellissarius vbi supra. cap. 19.* Ex sententia Bellissarii, cap. 15. videtur potestati victoris absolute concessus victus: & ideo ait victorem victo debere imperare honesta, non turpia, obsequendumque victori, sed non vt nobilis iubeatur agrum colere, sed ere, pecora custodire, seruire opus agere, nec oportere in eum crudeliter saeuire.

¶ Et ¶ hæc hætenus de forma duelli dicta sunt, nunc ad moner pugnas has fieri debere a personis idoneis tantum, neque duellum permillum, nisi inter personas æqualis fere dignitatis. Et ideo inferiora superiori cui subicitur, cogi non potest ad pugnam, *Bellissar. eod. lib. ca. 7.* & fere omnes qui non admittuntur in iudicio, reuocantur a pugna, turpitudine vitæ notati, infames, desertores exercitus, quærituræ mulieri inseruientes, emancipos, cauponam exercentes, qui dimicantem in prælio dominum deseruerunt, colonus, villicus, crimine capitali damnatus: deportatus, hæreticus, *idem cap. 8.* Et quia pares debent esse commilitones, si ignobilior ad certamen superiorem prouocet, potest nobilior parem loco sui subrogare: non contra, si nobilior ignobiliorem prouocet. Nam tunc ignobilior vel nobilior, alium nõ subrogat. Subrogat prouocatus, si minor sit 25. annor. vel maior sexaginta mulier quæ adulterii postulat, si seruus absens furti accusatur, & si testes sint varii, *de his Bellissar. eod. c. 9. existat & lex si. iis. qualiter quisq. se defen. debeat, lib. 2. leg. Langobar.*

¶ Victo ¶ tamen subrogato, victus censetur subrogans, *idem Bellissar. d. cap. 9.* Meminit Bellissar. cap. 3. cuiusdam legis Fridrici II. Imperatoris, per quam si prouocatus aliquo corporis membro ad pugnam destitutus mancusque sit, eodem & prouocator carere debeat, nec villo modo eo in ipsa pugna vti. Nec si

eques sit prouocator, prouocatus vero pedes, vt reo potius quam actori iura fauent. *l. actuario. de actio. P. l. fauorabilior. de reg. iur. P.* Finis duelli, est probatio cultorum, & purgatio iudiciorum. Inde rationes quoque petuntur, ad missam ex causis & præsumtionibus vrgentibus monomachiam, ne maleficia clam commissisa haberent diffugium, & delinquendi tolleretur securitas & occasio.

¶ Sed ¶ & nobiles tantum tribuerunt honestati, glorie, & bonæ famæ, vt potius eorum quam vitæ rationem habendam putent: & præstare honeste mori, quam turpiter cum ignominia viuere. Alii etiam facile credunt, Deam veritatem manifestaturum in hoc certamine. Sed certe, vt litis & iudiciorum dicimus exitus esse incertos & dubios, eo magis certaminis huius trucem & immanem congressum, a leq; dubiis rati sunt Christiani, per rationes in vulgari reprobata purgatione adductas supra cap. 15. Sed eo maxime, quod quis tentare Deum videatur, & natiuum de sua iustificatione cõsiliis, in mortem spontaneam perueniat, incius an amore vel odio Dei dignus sit, & num pro aliis peccatis, quibus omnes abunde scatemus & constringimur, dignus quoque sit in certamine a Deo relinqui, & eius delicti ope. Recte D. Augustin. lib. 1. de ciuitate Dei, cap. 22. & 23. docet, non esse magnanimi animi, neque Christiani, mortem sibi accelerare. Et vitam nobiles, quid esset mors, & quid post mortem expectare oporteat animo conciperent & renouerent eius sint discipuli, & cuius nomine Christiani appellantur: certe, vt arbitror, istas deponerent vanas & tumidas iactationes, & seque pedalia superba & pagana bella, & Dei iudicium potius expectarent, & vindictam ab eodem hostium & malefactorum, vt ipse Dominus noster Iesus Christus, viuendo & moriendo exemplo suo nos docuit.

¶ Et ¶ si milites efferati aut potius feræ, his non acquiescant, Iudices & reges, quorum munus est saluè Reipub. curare, has monomachias & gladiatoria ferina spectacula non patientur. Quemadmodum etiam Tridentina Synodus, in sessio. 9. in decretis reformationis generalis, recte statuit, vt quicumque duellum concesserit, excommunicetur. Ex quo concilio reuocata extrauag. Ioan. 22. titul. de torneam. incipiens: *Qui in futurorum euentibus, in extrauag. Ioan. 22.* per quam tollebatur lancta constitutio Clementis, qui prohibuerat torneamenta seu decursoria, quæ vocantur *fontes*, quæ habent monomachiam periculum, Et melius certe etiam est redire ad hanc constitutionem. Quod & Henrici II. Regis nostri casus & infelicitissimus euentus docuit.

¶ De ¶ hastiludiis tamen seu exercitiis, quibus nobiles ad habitam vtrâdam instruuntur, & de brauiis, cursu, & recta directione certant, vel ad annulli immersionem, vocantur *la baguë*, vel ad ficti hominis & vmbrae pugnam, quem vocant *Quintains*, nihil reprehendo: ibi enim exercitium sine proposito necandi discimine, & concursus iustam habet causam.

De conclusione litis. Cap. 17.

1 Conclusio in causa quid, num. de substantia iudicii, num. 2.

3 Conclusio de produere.

4 Post conclusionem in causa, nihil fieri debet a litigantibus in lite: pãncio exceptis, num. 5.

¶ Vbi ¶ litigantes satis superque existimant probatam esse suam intentionem, nihil se iudicem morari, quominus sententiam dicat, protestantur, & fit conclusio in causa. Conclusum autem dicitur in causa, quando litigantes renuntiarunt omnibus allegationibus & exceptionibus facti & iuris. *Innoc. in c. pastoralis, & vbi glo. in ver. conclusum, de caus. possess. & proprie. glo. in §. quia vero, & c. de testib. in Authen. ad ver. concluderunt, glo. in c. cum dilectus, de fide instrum.* Illud enim significat verbum *Concludere*, videlicet claudere vtrinque aleam concertationis, ne vterius progrediatur. Et ideo vnica est, sed ab vtraque parte litigantium simul.

¶ Hæc ¶ de omni negotio controuersio fieri debet, ante sententiam iudicis, vel pro facta haberi: vt inter morosos litigantes & fugientes sæpe iudex statuit, habere pro renuntiato & conclusio in causa, nisi fiat certo præscripto termino edito, productio & conclusio. Non enim est de substantia, vt concludatur semper, sed quodocumque vbi negotium instructum videbitur esse, iudici sententiam feret. *clm. sepe. §. & quia. & vbi Cardin. 19. quest. de verb. sign. Ioan. Andr. in additionib. ad Specul. titul. de renuntiat. & conclu. Felin. ad ca. cum Ioan. & Andr. de re iud.* Et ita non est de substantia iudicii conclusio partium in summaris, beneficiabilibus, & aliis quibusdam: contra, in profanis ordinariis, *glo. in elem. sepe*